

SPIRITUALITY AND SOCIAL INDIFFERENCE IN THE LIFE OF A BIG CITY

Lutfilo Mamanovich Abdunazarov

Associate Professor, Kokand University

Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)

Kokand, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: big city, spiritual life, indifference, callousness, individuality, stress, nervous system, national values, mass culture, nervousness, social relations, traditions.

Received: 19.03.26

Accepted: 20.03.26

Published: 21.03.26

Abstract: Life in a big city has a significant impact on a person's spiritual and psychological state. The speed of travel, constant stress, an unhealthy lifestyle, and relationships with money lead to indifference, callousness, and nervousness. This situation leads to the unfair development of individuality in society, the destruction of interpersonal relationships, and a decrease in social responsibility. National values, religious beliefs, and traditional wedding ceremonies play an important role in maintaining personal and social stability. The negative influence of popular culture also leads to alienation and increased hatred. This article analyzes the main dangers to spiritual life in big cities and measures to combat them.

KATTA SHAHAR HAYOTIDA INSON MA'NAVIYATI VA BEFARQLIK MUAMMOLARI

Lutfillo Mamanovich Abdunazarov

Qo'qon universiteti dotsenti

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qo'qon, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: katta shahar, ma'naviy hayot, befarqlik, hissizlik, individuallik, stress, nerv tizimi, milliy qadriyatlar, ommaviy madaniyat, asabiylik, ijtimoiy munosabat, an'analar.

Annotatsiy: Katta shahar hayoti insonning ma'naviy va psixologiyaviy holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Harakat tezligi, uzluksiz stress, noto'g'ri yashash tarzi va pul munosabatlari befarqlik, hissizlik va asabiylikka olib keladi. Bu holat jamiyatda

shaxsiyatga doir an'analarning adolatsiz shakllanishi, insonlararo munosabatlarning buzilishi va ijtimoiy mas'uliyatning pasayishiga sabab bo'ladi. Milliy qadriyatlar, diniy aqidalar va an'anaviy to'y-marosimlar shaxsiy va ijtimoiy barqarorlikni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ommaviy madaniyatning salbiy ta'siri insonlarning bir-biridan uzoqlashishi va begonalik hissini kuchayishiga olib keladi. Maqola katta shaharlarda ma'naviy hayotning asosiy xatarlari va ularga qarshi choralarni tahlil qiladi.

ПРОБЛЕМЫ ДУХОВНОСТИ ЧЕЛОВЕКА И ИНДИВИДУАЛИСТОВ В ЖИЗНИ БОЛЬШОГО ГОРОДА

Лутфилло Маманович Абдуназаров
Доцент Кокандского университета
Доктор философии по педагогических наук (PhD)
Коканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: большой город, духовная жизнь, безразличие, черствость, индивидуальность, стресс, нервная система, национальные ценности, массовая культура, нервозность, социальные отношения, традиции.

Аннотация: Жизнь в большом городе оказывает значительное влияние на духовное и психологическое состояние человека. Скорость передвижения, постоянный стресс, нездоровый образ жизни и отношения с деньгами приводят к безразличию, черствости и нервозности. Эта ситуация ведет к несправедливому развитию индивидуальности в обществе, разрушению межличностных отношений и снижению социальной ответственности. Важную роль в поддержании личностной и социальной стабильности играют национальные ценности, религиозные убеждения и традиционные свадебные обряды. Также негативное влияние массовой культуры приводит к отчуждению людей друг от друга и усилению ненависти. В статье анализируются основные опасности духовной жизни в больших городах и меры по борьбе с ними.

Kirish. Inson tabiati turli ta'sirlar va hayotda yuz bergan voqealar natijasida doimo o'zgaradi hamda turli xis-tuyg'u va qarashlarni shakllantiradi. Ushbu o'zgarishlar odamlarda pozitiv yoki negativ munosabatlarni uyg'otishi mumkin. Hozirgi zamonaviy katta shaharlarda bu jarayonlar tez-tez takrorlanib, kundalik hayotning oddiy qismiga aylandi. Bu esa insonlarda hayotdan norozilik, nafrat yoki shaxsiy manfaatlarini ustun qo'yishga intilish tuyg'usini kuchaytiradi. Ayniqsa, pul va moddiy boylikka bo'lgan qaratilgan e'tibor insonda nafrat va hissizlik hissini rivojlantirishi, boshqalarga nisbatan ochko'zlik va haqqni hisobga olmaslik holatlarini kuchaytirishi mumkin. Natijada, shaxsiy manfaatlarini ustun qo'yuvchi insonlar qatlami shakllanadi va bu jamiyat uchun salbiy oqibatlar keltirib chiqaradi. Shu sababdan, bu illatlarni oldini olish, insonlarning o'zini boshqarish qobiliyatini saqlash va ijtimoiy munosabatlarda mas'uliyatni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Aks holda, loqaydlik va hissizlik insonning individuallik rivojlanishi va shaxsiy qarashlarini bir tomonlama va me'yorsiz shaklda rivojlanishiga olib keladi.

Asosiy qism. Loqaydlik bu – burch va mas'uliyatni his qilmaslik, atrofdagilarning, o'zining taqdiri va kelajagiga dahldor voqeliklarga e'tiborsizlikdir. Barcha davrlarda ziyolilar bunday illatga qarshi kurashganlar, xalqni ogohlantirib kelganlar. [11;2] Bu borada birinchi Prezidentimiz "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida "Birovning hayotiga, yon-atrofdan sodir bo'layotgan voqea-hodisalarga betaraf va beparvo qarab, shunchaki kuzatuvchi bo'lib yashaydigan odamlardan qo'rqish kerak. Ulardan hech yaxshilik chiqmaydi. Chunki ularda na imon va na iroda bo'ladi. Ular xatto o'z xalqi, vatani taqdiriga ham bamisoli begona odamdek qaraydi" [3;77] – deya ta'kidlaydilar. Ta'kidlash joiz bunday holat insonning faqat o'zini o'ylashi boshqalar manfaatini umuman mensimasligiga yo'l ochadi. Bizning milliy qadriyatlarimiz esa bularni hech qachon yoqlamaydi. Zero biz qadimdan jamoaviylikni o'zimizga shior qilib olgan xalqmiz. Insonlar manfaati, ularning turmush tarziga hurmat bilan qarash, muammolarini hal etishda ko'maklashish jamiyat taraqqiyoti hamda o'z intellektual va iqtisodiy yuksalishining muhim belgisidir.

Hozirgi vaqtda ma'naviy hayotning katta shaharga xos bo'lgan yana bir hodisasi bu befarqlikdir. Bu nervlarning tez o'zgaruvchan yoki aksincha, bir-biriga yaqin bo'lgan qo'zg'alishlarining natijasidir, fikrimizcha, katta shaharlarda individuallikni rivojlantirishga olib keladi, buning natijasida, faqat befarq va g'ofil insonlar odatda jamiyatdagi bo'layotgan o'zgarishlarga e'tibor qaratmaydi. Bu degani ularga o'zi yashab turgan xududda nima bo'layotgani muhim emas. O'zbek xalq hikmatli so'zlar xazinasi bilan aytganda "dunyoni suv bossa o'rdakka ne g'am" degandek gap. Befarq odamlarning nafaqat shahar balki jamiyatga ta'siri haqida birinchi

prezidentimiz shunday degan edi: “Dushmanlaringdan qo‘rqma, nari borsa ular seni o‘ldirishi mumkin, do‘stlaringdan qo‘rqma, nari borsa ular senga xiyonat qilishi mumkin. Befarq odamlardan qo‘rq, ular seni o‘ldirmaydi ham, sotmaydi ham, faqat ularning jim turishi tufayli yer yuzida xiyonat va qotilliklar sodir bo‘laveradi”[3;77]. Befarq odamlarning kasriga qolgan qancha odamlar bor, necha-necha salbiy hodisalar sodir bo‘ladi. Ular borligining o‘zi jamiyat rivojiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Katta shaharlar ma‘naviy hayotidagi yana bir o‘zgarish bu odamlarning o‘ta asabiy ekanligidir. Ular oddiy narsalardan ham asabiylashaveradi. Shunchaki hal etish mumkin bo‘lgan narsalarni katta muammolarga aylantirishadi. Bu ular asab tizimining zo‘riqishi bilan bog‘liq holatlardir. Buning asosiy sabablari sifatida yana iqtisodiy omillar yuzaga chiqadi. Hozirgi vaqtda hatto bolalarning ham asab tizimlari mustahkam emasligi uchratish mumkin. Katta shahardagi yashovchi deyarli har bir bola tinch emas va ular kamroq uxlaydi. Ularni turli xil muhitdagi bolalar bilan taqqoslaganda umidsizroqdek tuyuladi. Bu ham shahar muhitining ta‘siri sifatida ko‘rsatsa bo‘ladigan omildir. Georg Simmelning “The Metropolis and Mental Life” (“Metropol va ruhiy hayot”) maqolasi zamonaviy shahar hayotining inson psixologiyasi va ijtimoiy munosabatlariga ta‘sirini tahlil qilganligini ko‘rishimiz mumkin. Muallif katta shahar muhitida odamlar doimiy axborot oqimi, tezlik va iqtisodiy munosabatlar bosimi ostida yashashini ta‘kidlaydi. Natijada insonlar o‘zini himoya qilish uchun hissiy jihatdan sovuqqon, befarqlik munosabatini rivojlantiradi. Simmel shuningdek, metropol sharoiti bir tomondan shaxsiy erkinlik va individuallikni kuchaytirsa, boshqa tomondan insonlar o‘rtasidagi yaqin ijtimoiy aloqalarning zaiflashishiga olib kelishini ko‘rsatadi [12].

Asabiylikning asosiy sabablari sifatida zamona shiddati, noto‘g‘ri yashash tarzi, kunning noto‘g‘ri tashkil qilinishi, ya‘ni ish va dam olishning me‘yorlashmagani, uyqusizlik, jismoniy imkoniyatlarni hisobga olmay organizmga beriladigan turli zo‘riqishlar, vaqtda ovqatlanmaslik, shuningdek noto‘g‘ri ovqatlanish ko‘rsatilishi mumkin. Bundan tashqari, ish joylarining to‘g‘ri tashkil qilinmasligi: yorug‘likning yetarli bo‘lmasligi, shovqin, binoning havo sirkulyatsiyasi noto‘g‘ri bo‘lgan dim xonalarda uzoq muddat bir xil holatda o‘tirib ishlash ham asab tizimi astenizatsiyasiga olib kelishi mumkin [10;2].

Katta shaharlar aholisi hayoti tezkor va asabiylikning yana bir manbai moliyaviy holatdir. Hozirgi vaqtda zamonaviy boyning pulga olgan narsalariga ko‘rsatadigan munosabati odatda butun jamiyatning bu narsalarga munosabatiga xosdir. Shu sababli, yirik shaharlar, pulni boshqarish markazlari, bu yerda kichik joylarga qaraganda ko‘proq narsalarni sotish odatiy holga aylangan. Ularda odamlar va narsalarning to‘planishi natijasi nisbatan eng yuqori darajaga etadi, bu esa odamni asabiy kuchlarning eng katta sarflanishiga sabab bo‘ladi. Bunda nervlar katta

shaharlardagi hayot mazmuni va shakllari bilan o'zlarining so'nggi murosaga kelish imkoniyatini topadilar, ular nihoyat jarayonlarga munosabat bildirishdan bosh tortadilar. Butun ob'ektiv dunyoning qadrsizlanishi evaziga sotib olingan ma'lum tabiatning o'zini o'zi saqlab qolishi, oxir-oqibat, muqarrar ravishda inson shaxsiyatini xuddi shunday qadrsizlanish tuyg'usiga olib keladi.

Bunday mavjudlik uchun sub'ekt faqat o'zi bilan hisoblashishi kerak bo'lsa-da, uning o'zini o'zi saqlab qolish uchun katta shahar bilan ijtimoiy munosabatlarida undan kam bo'lmagan salbiy xatti-harakatlar talab etiladi. Katta shaharlar aholisining bir-biriga bo'lgan ichki munosabatlari rasmiy ravishda izolyatsiya bilan tavsiflanadi. Agar son-sanoqsiz odamlar bilan uzluksiz tashqi aloqalar siz uchrashadigan deyarli hammani biladigan va hamma bilan to'g'ridan-to'g'ri munosabatda bo'lgan kichik shaharchadagi kabi ko'plab ichki reaksiyalarga mos kelishi kerak bo'lganda siz munosabatlarda izolyatsiya qilinganligingiz sabab bunday qilmaysiz. Shunday qilib, ichki dunyo atomlarga parchalanadi va ruhiy muvozanat mutlaqo imkonsiz bo'lib qoladi. Bu qisman psixologik holat, qisman ishonchsizlik jarayoni bo'lib, bizni katta shahar hayotida izolyatsiyaga majbur qiladi, buning natijasida biz ko'pincha hatto o'zimizni ham idora qilolmaymiz. Tadqiqotchi Louis Wirthga ko'ra, shaharlarda ijtimoiy aloqalar ko'pincha ikkilamchi xarakterga ega bo'lib, insonlar bir-biri bilan tor doirada emas, balki turli ijtimoiy guruhlar orqali bog'lanadi. Biroq bunday muhit yangi imkoniyatlar, ixtisoslashuv va madaniy xilma-xillikni ham rivojlantiradi[13]. Ko'p yillik qo'shnilarimizni biladiganga o'xshaymiz, izolyatsiya ko'pincha shahar aholisini ya'ni, bizni sovuq va hissiyotsiz qilib tarbiyalaydi. Bundan biz milliy qadriyatlarimizni yoshlar ongiga sindirish orqali qutilishimiz mumkin. "Milliy qadriyatlar ota-bobolardan bizgacha yetib kelgan udumlar: Ramazon hayiti, Qurbon hayiti, Navro'z, urug'-don ekish va hosil bayramlari, beshik to'yi, sunnat to'yi, o'g'il uylantirish va qiz chiqarish bilan bog'liq to'ylar, uy-joy to'yi, qazo bilan bog'liq turli ma'raka-marosimlar, shuningdek, xalqning har xil an'analari – hashar, ota-onalarga hurmat, yoshlarga izzat, qariyalarga muruvvat, milliy odob-axloq me'yorlariga amal qilish, ilm olish, oila mustahkamligiga erishish, ustozlar qadriga yetish, vafot etganlar qabrini ziyorat etish, xalqqa muhabbat, Vatanni sevish va ardoqlash, askarlikka o'z ixtiyori bilan borish, baynalmilalchi bo'lish, muloyim va shirinsuxanlik va shu kabilarni o'z ichiga qamrab oladi" [6;5-6].

Shahar hayotiga hos yana bir ma'naviy o'zgarish ommaviy madaniyat nomli salbiy odatlarning rivojlanib borayotganligidir. "Ommaviy madaniyat" tushunchasiga o'zbek olimlari quyidagicha ta'rif beradi: "Ommaviy madaniyat" – madaniyat mavjudligining murakkab hamda hamma vaqt bir xil talqin qilinmaydigan o'ziga xos shakli. Ommaviy madaniyatni G'arb madaniyati bilan bog'liq hodisa deb tushunish, shuningdek, uni g'oyasizlik, sifatsizlik va didsizlik

namunasi sifatida baholash keng tarqalgan. [8;313] Ommaviy madaniyat odamlarda turli insoniy munosabatlarning shakllanishiga sabab bo'ladi. Masalan hamdardlik, befarqlik va nafrat. Ruhimizning faoliyati boshqa odamdan olingan deyarli har bir taassurot uchun ko'proq yoki kamroq aniq his-tuyg'ularga javob beradi va faqat bu hislarning behushligi, o'tkinchiligi va tez o'zgarishi aniq befarqlikka olib keladi. Zero davlatimiz rahbarining "Yoshlar, xususan, o'smirlar orasida bezorilik, jinoyatlar soni ortishiga qanday omillar sabab bo'lyapti? Ba'zi yigit-qizlar uchun mehr-oqibat, axloq-odob tushunchalari butunlay begona bo'lib borayotgani, ularda befarqlik, mas'uliyatsizlik, mehnat qilmasdan kun ko'rishga intilish kabi illatlar paydo bo'layotgani – achchiq bo'lsa-da, haqiqat", – degan fikrlari ham bejiz emas. [5;486] Demak ommaviy madaniyat ko'p xollarda odamlarni bir-biridan ochiqchasiga uzoqlashtiradi. Bu esa insoniy munosabatlar kamayib odamlar faqat manfaatlar va foyda nuqtai nazaridan suhbatlarga kirishadilar. Shaharlarga hos shakllanayotgan bunday munosabatlar ham ularning keyingi rivojiga olib kelmaydi.

Katta shaharning bu kabi xavf-xatarlaridan bizni milliy qadriyatlarga sodiqlik va dinimiz belgilab bergan aqidalar himoya qiladi. Odamlar orasidagi masofani yo'qotishga va ularning bir-biriga yaqinligini yaratishga yordam beradi, ularsiz bunday shaharlarda hayot imkonsiz bo'ladi. Uning darajasi va xilma-xilligi, uning tug'ilishi va yo'qolishi ritmi, uni qondirish shakllari - bularning barchasi, tor ma'noda, katta shahar hayotining ajralmas butunligini bog'laydigan motivlar bilan birga yaratadi.

Ijtimoiy hayot taraqqiyotidagi tarix va zamonaviylik ko'rsatgan birinchi bosqichi quyidagilardan iborat: qo'shni, begona yoki begona narsalar bilan keskin cheklangan nisbatan kichik munosabatlar. Bunday munosabatlar har bir alohida a'zoga o'zining shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish uchun faqat cheklangan maydonni taqdim etadi.

Ikkinchi bosqich bu siyosiy va oilaviy guruhlar, partiyalar, diniy jamoalarning boshlanishi. Juda yosh jamiyatlarning o'zini-o'zi saqlab qolishi qat'iy cheklash va markazlashtirilgan birlikni talab qiladi va shuning uchun ichki va tashqi rivojlanishning individual erkinligi va o'ziga xosligiga yo'l qo'ymaydi. Ushbu bosqichdan boshlab ijtimoiy evolyusiya bir vaqtning o'zida bir-biriga mos keladigan bo'lsa-da, ikki xil tomonga ajraladi. Guruh qanchalik ko'paysa - sonda, makonda, ma'noda va hayotiy mazmunda - uning bevosita ichki birligi zaiflashadi va o'zaro munosabatlar hamda aloqalar tufayli o'zini boshqalardan dastlabki cheklanishining keskinligi yumshaydi yoki aksincha. Shu bilan birga, shaxs boshlang'ich hasad izolyatsiya berganidan ko'ra ko'proq darajada faoliyat erkinligiga ega bo'ladi va o'ziga xos hamda eksklyuziv bo'ladi, buning uchun kengaytirilgan guruhdagi mehnat taqsimoti paydo bo'ladi. Bugun bizning shaharlarda

aynan shunday munosabatlar hukmron bo'lib ularning ko'pchiligi xalqimizga xos ayrim illatlar tufayli salbiy natijalarga ham olib kelayotgani sir emas.

Xulosa. Xulosa shuki, fuqaroning fuqaro ustidan doimiy nazorati va shaxsiy hayotining butunlay cheklanishi insonda psixologik bosim va stressni kuchaytiradi, shuningdek, bir shaxsda boshqasiga nisbatan hasadgo'ylik, befarqlik va aloqalarda noehtiyojli munosabatlarni shakllantirishi mumkin. Bu holat ijtimoiy barqarorlik va individual rivojlanishga salbiy ta'sir qiladi. Ammo shaharlashuv madaniyati bu jarayonlarning faqat salbiy tomoni emas, balki ijtimoiy taraqqiyot va insonlar orasidagi munosabatlarni takomillashtirish imkoniyatini ham yaratadi. Shahar muhiti orqali insonlar axloqiy, ma'naviy va madaniy jihatdan rivojlanishi mumkin, chunki ular yangi fikrlar, tajribalar va turli xil ijtimoiy munosabatlar bilan tanishadi. Bu esa shaharlarda axloqiy munosabatlar va jamiyatdagi umumiy madaniy muhitning yangi davrini boshlashga imkon beradi. Shu orqali fuqarolarning shaxsiy rivojlanishi va ma'naviy barqarorligi ta'minlanadi, mamlakatimiz taraqqiyotiga va insoniyat sivilizatsiyasining davomiyligiga sezilarli hissa qo'shiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullaev T.U. Turmush sohasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning dialektikasi: fals..f.d-ri diss...-T., 1992
2. Gegel G.V.F. Estetika. San'at va badiiy ijod falsafasi. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2012. – B.122.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.; Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
4. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin.-T.: O'zbekiston, 1994, 394 b
5. Shavkat Mirziyoev. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. "O'zbekiston", 2016. 592 b.
6. Nazarov Q., Qarshiboev M., Umarov B., Xolbekov A. Ma'naviyat asosiy tushunchalar izohli lug'ati. – T.: 2010. – 270 b.
7. Safo Ochil. Mustaqillik va tarbiya masalalari. T; "O'zbekiston", 1995. 210 b
8. Falsafa qomusiy lug'at. T., «Sharq», 2004 yil. 416 b.
9. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Ijtimoiy odoblar. – Toshkent: "HILOL-NASHR", 2016. – 456 b.
10. Muborak Abdullaeva. Asablar zo'riqishi sindromidan qanday qutulish mumkin? Mutaxassis maslahati. Internet manbaa. Murojaat sanasi: 28.01.2020.

URL:<https://kun.uz/news/2020/01/28/asablar-zoriqishi-sindromidan-qanday-qutulish-mumkin-mutaxassis-maslahati>

11. Haydarov Ibrohim. Loqaydlik - taraqqiyotga to'siq. Internet manbaa. Murojaat sanasi: 18.10.2019. URL: <https://muslim.uz/uz/e/post/24137-loqaydlik-taraqqiyotga-to-siq>
12. Simmel, G. (2023). The metropolis and mental life. In *Social theory re-wired* (pp. 438-445). Routledge.
13. Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American journal of sociology*, 44(1), 1-24.